

УДК 614.251+614.2

**МЕДИЧНЕ ПРАВО ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК
У ПОБУДОВІ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ДЕРЖАВИ**

**THE MEDICAL LAW AS AN IMPORTANT REASON
IN THE STRUCTURE OF THE SOCIAL-ORIENTED STATE**

Сізнцова Ю.Ю.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціальної медицини організації і управління охорони здоров'я
та медико-соціальної експертизи
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»*

У статті аналізуються питання значення медичного права для держави в цілому. Розглянуті важливі документи, які впливають на подальший розвиток реформи у галузі охорони здоров'я, висвітлені пропозиції автора щодо правового забезпечення і навчання медичних працівників у процесі своєї діяльності.

Ключові слова: медичне право, держава, політика, правова культура.

В статье анализируются вопросы значения медицинского права для государства в целом. Рассмотрены важные документы, которые влияют на дальнейшее развитие реформы в здравоохранении, освещены предложения автора по правовому обеспечению и обучению медицинских работников в процессе своей деятельности.

Ключевые слова: медицинское право, государство, политика, правовая культура.

The article analyzes the issues mentioned health law for the state as a whole. The important documents that affect the further development of the reform in the health sector are considered, highlighted by proposals on legal support and training health professionals in their work.

Key words: medical law, the state, politics, legal culture.

Постановка проблеми. Найголовнішим питанням українського державотворення є питання про те, яку державу ми будемо, яке суспільства формуюмо, в якому напрямі рухаємося. Сучасний стан економічного розвитку України, її прагнення стати повноправним членом світової спільноти зумовлює необхідність підвищення рівня правової освіченості громадян на основі надбань вітчизняної та зарубіжної юридичної, медичної, психолого-педагогічної науки, передового досвіду організації виховної роботи серед населення. В соціально-гуманітарній літературі останніх років питання розвитку суспільства і

побудови правової держави все частіше відзначається незаперечність соціальних завоювань «соціалістичної історії» і сучасний стан розвитку економіки, побудованій на основі приватної власності. Але одночасно пропонується рухатись вперед з збереженням всього, що працювало б на людину, її потреби та інтереси, відповідало гуманістичним принципам і загальнолюдським цінностям.

Метою роботи є проаналізувати діюче законодавство, визначити основні шляхи подолання проблем в державі щодо впровадження медичного права у навчальні заклади України.

Викладення основного матеріалу. Конституцією України визнано людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю і первинною передумовою життєдіяльності кожної людини. Базуючись на цьому в основі соціально-політичних трансформацій замість «державницької» має бути «людиноцентрична» модель, як така що закладена в систему законодавства розвинутих європейських держав. У цьому контексті забезпечення прав людини необхідно розглядати як гуманітарну проблему. Окрім очевидної потреби забезпечення соціальних прав людини фундаментальною вимогою в цій сфері є забезпечення рівності громадян у реалізації цих прав. З-поміж багатьох прав, передбачених Основним Законом, можна виокремити право на медичну допомогу як таке, що гарантує її фізичне існування та є умовою збереження та зміцнення здоров'я українського народу. Виходячи з цього, права громадян як лікарів, так і пацієнтів, стають вагомим чинником у формуванні гуманізації суспільства, джерелом якої є гуманітарна політика.

Державна гуманітарна політика – це послідовна й системна діяльність держави у відносинах з людиною, суспільством в цілому, з урахуванням основних прав людини. Поняття гуманітарної політики тісно пов'язане з поняттям соціальної політики, яка також спрямована на досягнення добробуту в суспільстві, захист прав людини і її розвиток. Стратегічною метою гуманітарної політики України має стати досягнення нової якості життя громадян, рух в напрямі до стандартів європейських країн. Важливим чинником успішного розвитку є розширення соціальної бази реформ, перетворення соціального чинника у важливий інструмент прискореного економічного зростання. Потрібно усвідомити: соціальна переорієнтація економічної політики – це не тактичний крок, а основна мета здійснюваних реформ. Мова йде про безпосереднє втілення в життя завдань, що визначають довгострокову стратегію соціально-економічного розвитку держави, розбудову в Україні ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки. Основними критеріями виконання цієї мети мають стати: щорічне зростання реальної заробітної плати, пенсій, правова освіченість громадян, збільшення соціальних виплат і допомог; підвищення якості та забезпечення доступу громадян до освітніх, медичних, культурних послуг; захист прав і свобод громадян, гарантування можливості участі кожного у суспільному житті країни. [1]

Основою підвищення якості життя має бути утримання сталих темпів економічного зростання, проведення ефективних реформ, які змінять на краще якість життя населення в усіх напрямках. Вагомою підставою для змін акцентів державної політики в сфері гуманітарного розвитку повинен стати орієнтир на всесвітній показник – Індекс людського розвитку, який є узагальнюючим індикатором стану і розвитку гуманітарної сфери держави. Концепція людського розвитку, що сформувалася у світі за останні 30 років, розглядає розвиток людини як основну мету і критерій у трьох напрямках: можливість прожити довге життя, підтримуючи хороший стан здоров'я, другий – одержання освіти, третій – доступ до засобів, що забезпечують гідний рівень життя.

Важливим документом щодо вивчення стану людського розвитку є «Доповідь про розвиток людини», яку готують фахівці в рамках програми розвитку ООН (ПРООН). Доповідь містить багатий фактичний матеріал і на численних прикладах показує конкретні мож-

ливості реалізації різних напрямів людського розвитку. Дослідження з питань людського розвитку широко використовуються дослідниками і науковцями, урядами, засобами масової інформації. Вони відіграють важливу роль у формуванні державної політики, визначенні її пріоритетів. Як було вказано раніше, для визначення якості гуманітарного капіталу фахівці міжнародних організацій застосовують показник, що зветься індекс людського розвитку (ІЛР). Цей узагальнюючий індикатор інтегрує такі часткові показники, як довголіття (очікувана тривалість життя при народженні), рівень знань (освіченість дорослих і середня кількість років навчання) і доходи (ВВП в доларах США на душу населення).

Україну вперше включено в розрахунки ІЛР у доповіді за 1993 рік. Тоді за розрахунками 1990 року, вона посіла цілком пристойне 45 місце, а абсолютне значення зведеного індексу дорівнювало 0,844. Двадцятирічна криза зумовила зниження показників ВВП та істотне скорочення тривалості життя. За даними результатів дослідження останньої Доповіді ПРООН українські показники індексу розвитку людського потенціалу – найгірші у Європі. Тільки за період з 1990 по 2011 рік очікувана, починаючи від народження, тривалість життя знизилася з 70,5 до 67,9 року. За цим показником на сьогодні Україна знаходиться на 123 місці. Найвищі показники тривалості життя у Японії – 83,4 року, 80 років і вище спостерігається у 24 країнах, між 75 і 80 – у 34, між 70 і 75 роками – у 55 країнах. Причому ці показники значно вищі, ніж у країнах, не тільки у розвинених, а й у багатьох країнах, що розвиваються. Наш нинішній показник тривалості життя нижчий ніж у Бангладеш – 68,9 і Непалі – 68,8 року

[2]. Критеріями у визначенні цього показника є: спосіб життя людини, умови навколишнього середовища, стан охорони здоров'я та спадковості. Різке скорочення фінансування охорони здоров'я, і як результат, зниження якості медичного обслуговування яке негативно відбилося на населенні. Зменшення доходів громадян загострило також проблеми харчування, що додатково послабило стан здоров'я громадян. Отже, для підвищення індексу людського розвитку необхідно: реформувати систему охорони здоров'я та соціального захисту населення; забезпечити нову інвестиційну політику щодо підтримки науки, освіти, впровадження новітніх технологій в економіку держави; підвищити якість життя відповідно до європейських стандартів, прискорюючи процеси євроінтеграції по всім напрямкам розвитку держави. Особливої ваги у вирішенні цих питань набуває медичне право, яке об'єднує в собі регулювання суспільних відносин у сфері медичної діяльності. Взаємодія різних галузевих норм права складають загальну систему соціальної регуляції. Вплив різних соціальних норм на сферу охорони здоров'я має сприяти стабільному розвитку медичної складової держави із забезпечення прав і законних інтересів як пацієнтів так і медиків, певною мірою зумовлює розвиток законотворчого процесу у сфері медичної діяльності. Необхідно відмітити, що позитивно впливає на удосконалення медичного законодавства процес адаптації законодавства до норм права Євросоюзу. Щорічно координаційною радою при Кабінеті Міністрів України приймається план заходів щодо виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Бажано щоб медичне законодавство як скоріше стало пріоритетом у відпрацюванні та адаптації його до норм європейського права [3]. У зв'язку з цим, важливою і невід'ємною частиною державної гуманітарної політи-

ки є здійснення реформ у сфері охорони здоров'я. Зважає цьому те, що законодавство охорони здоров'я, як важливий інструмент державного управління галуззю в нашій державі, ще не виділений в окремих інститут права. Проте системний аналіз низки наукових публікацій, які стосуються становлення і розвитку права людини на охорону здоров'я, свідчить про необхідність створення таких інститутів, які в комплексі з іншими гуманітарними інституціями будуть базовими у формуванні соціально орієнтованої держави [4].

На сьогодні Україна вступає в період створення нової системи охорони здоров'я – системи, що ґрунтується на потребах населення, тобто скерованої на пацієнта. На це є політична воля, яка визначена програмою економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», розділ «Реформа медичного обслуговування». Результатом удосконалення галузі охорони здоров'я, яка на сьогодні не задовольняє ні державу, ні медичних працівників, ні пацієнтів, є створення такої системи охорони здоров'я, яка буде надавати не тільки якісну медичну допомогу, але й відповідатиме принципам доказовості та безпеки пацієнтів, що сприятиме її скерованості на збереження здоров'я населення щодо покращення демографічної ситуації.

Соціально-економічні перетворення в Україні загострили низку проблем в системі охорони здоров'я, у тому числі проблему професійної підготовки лікарів, навчання управлінського персоналу. На сьогодні незаперечним є те, що в умовах реформи та стану галузі вивчення медичного права повинно стати обов'язковим для кожного фахівця сфери охорони здоров'я.

Аналіз літературних джерел та нормативно-правової бази підтверджує, що медичне право – це галузь законодавства, що регулює відносини в системі охорони здоров'я, до яких належать різноманітні питання, що виникають у процесі реалізації права громадян на охорону здоров'я. Це відносини з організації системи охорони здоров'я, управління охороною здоров'я, здійснення обов'язкового медичного страхування, ліцензування й акредитації медичних установ, експертизи якості медичної допомоги тощо. З метою забезпечення охорони здоров'я населення правовими засобами в Україні необхідно прийняти цілу низку нормативно-правових актів, що передбачають фінансування державних, регіональних програм з охорони та зміцнення здоров'я населення, необхідність вжиття заходів щодо розвитку як державної так і приватної систем охорони здоров'я. Надзвичайно важливим є гармонізація національного законодавства в галузі охорони здоров'я з правовими стандартами Ради Європи та Європейського Союзу, законодавче регулювання прав лікарів, пацієнтів та юридична відповідальність медичних працівників за їх професійні правопорушення, правове регулювання приватної медичної діяльності.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» регламентує охорону здоров'я громадян як систему заходів, спрямованих на забезпечення, збереження та розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості життя [5].

В основу нової сучасної парадигми розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я має бути покладено розуміння того, що вона – не збиткова, а пріоритетна та найбільш перспективна сфера оскільки стосується кожної людини з моменту народження до останніх днів

життя. Потрібно перетворити її з соціально витратної на соціально-інвестиційну. Інвестиції в людину, її потенціал набувають стратегічного значення.

На жаль, сьогодні для України характерними є внутрішня десоціалізація суспільства, неповага до життя й особистого, брак відповідальності на всіх рівнях. Перебороти неконструктивні риси можна за допомогою виформування елементів співробітництва й взаємодії, наприклад, застосовуючи технології соціального страхування. Це пов'язано з тим, що в арсеналі засобів і механізмів соціального страхування є найбільш прості та зрозумілі форми соціальної комунікації на рівні особистісних взаємин (працівник-роботодавець-страхова організація), які покликані захистити людину від ризиків, викликаних ринковою економікою та адаптувати його до нових вимог життя.

Сучасні тенденції соціальної політики свідчать про те, що за ступенем справедливості фінансування охорони здоров'я найвищий рейтинг в європейському регіоні мають країни з національною системою охорони здоров'я й системою соціального медичного страхування. Вони виходять з того, що будь-яка людина, незалежно від її приналежності до активного населення, має право на мінімальну захищеність відносно захворювань, старості чи іншої причини скорочення своїх матеріальних можливостей. Характерним для державних систем охорони здоров'я стало фінансування за рахунок загального оподаткування з наступним державним розподілом зібраних коштів. Національна система охорони здоров'я там, де вона існує, припускає рівні права в одержанні медичної допомоги для всіх громадян, контроль над функціонуванням системи з боку парламенту, прозорість фінансових потоків, підзвітність охорони здоров'я розвинутій громадськості, що становить основи парламентаризму, законності, демократії та громадянського суспільства в країні.

У більшості країн Західної Європи охорона здоров'я базується на загальних принципах медичної допомоги, її доступності для всіх громадян, на принципах загального страхування, яке забезпечує якісну медичну допомогу, задоволення потреб пацієнтів з урахуванням можливого рівня витрат на ефективне лікування. Отже, в світі накопичено різноманітний досвід щодо ефективного функціонування охорони здоров'я і ця галузь розглядається багатьма вченими як суспільне благо для людини. Така позиція в більшості європейських країн стала частиною традиційного консенсусу відносно важливості дотримання принципу доступності населення до ресурсів охорони здоров'я. У всіх випадках система охорони здоров'я передбачає чотиристоронні взаємовідносини між пацієнтом, лікарем, медичним закладом і стороною, яка фінансує. Згідно з принципом солідарності, фінансові надходження окремих осіб повинні залежати не від стану їхнього здоров'я в попередній період, а від платоспроможності, але медична допомога повинна надаватися незалежно від платоспроможності, а виходячи з потреб у забезпеченні охорони здоров'я. Даний принцип необхідно закласти як базовий у формуванні системи медичного права, яке має формуватись і удосконалюватись одночасно з проведенням реформ галузі. Важливим є те, що проблему охорони здоров'я в Україні слід розглядати як соціальну, тобто таку, що стосується всього суспільства, а не лише медичної галузі. У статуті головного міжнародного координаційного органу з охорони здоров'я, яким є ВООЗ, зазначається що володіння досяжним найвищим рівнем здоров'я є одним із невід'ємних прав будь-якої

людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного та соціального становища. Уряди є відповідальними за здоров'я своїх народів і ця відповідальність потребує проведення відповідних заходів соціального характеру.

У контексті дослідження встановлено, що впродовж останніх десяти років в Україні активізувалась законотворча діяльність галузі охорони здоров'я та посилилась діяльність громадських рухів щодо участі їх у формуванні нормативно-правової бази з регулювання медичної діяльності. Так, у результаті активної нормотворчої діяльності впродовж досліджуваного періоду схвалено понад 1000 нормативно-правових актів державного рівня. Вони стосуються законодавчого затвердження програм і послуг для захисту та поліпшення здоров'я населення, регулювання забезпечення системи охорони здоров'я ресурсами, контролю якості медичного обслуговування, проблем етики при наданні медичної допомоги, регулювання приватної медичної практики. Всі ці заходи впливають на формування соціально орієнтованої держави, в центрі якої знаходяться захист та інтереси людини. Одним із стратегічним напрямів побудови соціально орієнтованої держави має стати глибока перебудова соціальної сфери. В успішному розв'язанні цього стратегічного завдання особливо важливим чинником, поряд з іншими, є підвищення ролі та удосконалення медичного законодавства, роль права людей на медичну допомогу, оскільки це найважливіша складова життя кожної людини.

У процесі аналізу ідей правової культури в українській суспільно-політичній думці з'ясовано, що право є основним інструментом, який забезпечує регулювання суспільних відносин у сфері медичної діяльності. Але існує ще й морально-етична форма соціального регулювання відносин, які виникають під час надання медичної допомоги. Зазначені вище форми регламентації жодним чином не суперечать одна одній. Навпаки, обидві форми є взаємопов'язаними і такими, що постійно

взаємодіють у єдиній системі багаторівневого регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я, забезпечуючи гуманність і легітимність організації, державного управління та процес надання медичної допомоги. Сприйняття Україною базових принципів розвитку економіки як соціально орієнтованої дозволить не тільки примножити людський потенціал, але і полегшити процес входження держави до світової спільноти [6].

Таким чином, охорона здоров'я – це соціальна система, основною метою якої є боротьба за здоров'я громадян. З одного боку, це відповідальність щодо запобігання розвитку захворювань і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя. З іншого боку, це система, метою якої є надання кваліфікованої медичної допомоги на основі визнаних світових традицій та сучасних тенденцій, з використання останніх досягнень науки і техніки. Все це потребує удосконалення та розвитку медичного права яке впливає на удосконалення системи державного регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я і може стати ключовим інструментом реалізації державної політики в цій сфері, оскільки створить можливість не тільки суттєво впливати на підвищення якості медичного обслуговування, а й активізує процеси адаптації національного законодавства у сфері охорони здоров'я до міжнародних та європейських стандартів медичного права. Отже, актуальним на сьогодні стає: виділення медичного права в окрему галузь права України; формування системи післядипломної підготовки лікарів та юристів у контексті сучасних імперативів верховенства права; розробка кваліфікаційних вимог до сучасного фахівця в галузі медичного права. Від того, наскільки якісною буде юридична база щодо прав людини у сфері охорони здоров'я, наскільки кожна окремо взята людина може скористатися наданими їй правами, багато в чому залежить успішний динамічний розвиток як медичного права зокрема, так і соціальної держави в цілому [7; 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скуратівський В. А. Соціогуманітарна сфера українського суспільства: стан та пріоритети розвитку // Вісн.НАДУ при Президентові України. – 2003. – № 3. – С. 414–418.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : hgos.com.ua/svit/28html.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.online/neys1404/htm>.
4. Біфак В. Г. Гуманітарна складова соціальної політики в умовах економічних трансформацій // Україна:аспекти праці. – 2001. – № 5. – С. 41–52.
5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (від 1992 № 2801-XII зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Бабкін В. Нове загальнотеоретичне дослідження проблем соціальної держави // Право України. – 2006. – № 12. – С. 134–135.
7. Стеценко С. П. Медичне право. – С. 1–2.
8. Мезенцева Н. Б. Державне регулювання суспільних відносин в галузі охорони здоров'я України: історичні та правові аспекти : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. – Київ, 2010. – 20 с.